

Σταύρος Γιαγκάζογλου*

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο παιδείας και θρησκευμάτων, Αθήνα

Κρίση της συνοδικότητας; Η γραφειοκρατική αντίληψη της εκκλησιολογίας και το πρόβλημα της κοινωσίας και της συνοδικότητας στην Εκκλησία σήμερα

Abstract: Μια αυτοκριτική ματιά στην εκκλησιολογική κατάσταση της σύγχρονης Ορθοδοξίας δεν μπορεί παρά να κάνει λόγο για την συχνά παρατηρούμενη έλλειψη εκκλησιολογικής αυτοσυνειδησίας, για το νεωτερικό φαινόμενο της αυτοκεφαλίας και των εθνικών Εκκλησιών, για την αυτάρκεια ορισμένων τοπικών Εκκλησιών, για την εσωστρέφεια και τον απομονωτισμό, τον κατατεμαχισμό, ενίοτε δε και τον ανταγωνισμό μεταξύ Ορθόδοξων δικαιοδοσιών.

Key words: συνοδικότητα, ενότητα της Εκκλησίας, γραφειοκρατική, κρίση.

1. Το κενό στην εκκλησιολογία ή η κρίση της συνοδικότητας

Υστερα από έναν αιώνα εκκλησιολογικής έρευνας, στοχασμού και αναζήτησης της ενότητας σε οικουμενικό πλαίσιο χρειάζεται να αναρωτηθούμε τόσο για το μετέωρο βήμα του θεολογικού διαλόγου σήμερα όσο και για την περί Εκκλησίας και συνοδικότητας αντίληψη της Ορθόδοξης Εκκλησίας σήμερα.

Μια αυτοκριτική ματιά στην εκκλησιολογική κατάσταση της σύγχρονης Ορθοδοξίας δεν μπορεί παρά να κάνει λόγο για την συχνά παρατηρούμενη έλλειψη εκκλησιολογικής αυτοσυνειδησίας, για το νεωτερικό φαινόμενο της αυτοκεφαλίας και των εθνικών Εκκλησιών, για την αυτάρκεια ορισμένων τοπικών Εκκλησιών, για την εσωστρέφεια και τον απομονωτισμό, τον κατατεμαχισμό, ενίοτε δε και τον ανταγωνισμό μεταξύ Ορθόδοξων δικαιοδοσιών. Εξ άλλου, η ολοένα και περισσότερο παρατηρούμενη έλλειψη γνήσιου οικουμενικού πνεύματος, εισάγει μεταπρατικά και με αρκετή ιστορική καθυστέρηση ένα ομολογιακό και τοπικιστικό πνεύμα, ευνοεί την εμφάνιση φονταμενταλιστικών τάσεων και καλλιεργεί φοβικά εθνικιστικά και αντιδυτικά σύνδρομα. Και ως να μην έφθαναν τα προβλήματα αυτά, οι Ορθόδοξοι μοιάζουμε συχνά

* stavrosyang@gmail.com

να εγκωμιάζουμε απλώς θεολογικά και να προβάλλουμε διθυραμβικά τη συνοδικότητα δίχως, όμως, να την ζούμε στην πράξη και σε όλα τα επίπεδα της εκκλησιαστικής ζωής. Με κομβικό σημείο και αιχμή της συνοδικότητας¹ τον θεσμό του επισκόπου² ως κατ' εξοχήν λειτουργήματος της ενότητας της Εκκλησίας, σε πρακτικό επίπεδο η επικοινωνία των επισκόπων με τις ενορίες και τους πιστούς, η επικοινωνία και οι σχέσεις κληρικών και λαϊκών αλλά και οι σχέσεις μεταξύ των πιστών στις ενορίες και στις επισκοπές τους είναι συχνά ανεπαρκείς³. Η εκκοσμίκευση και ο σύγχρονος τρόπος ζωής φαίνεται να επιτείνει ακόμη περισσότερο τις προβληματικές αυτές διαστάσεις της εκκλησιαστικής ζωής, που μοιάζει να έχει μείνει καθηλωμένη, αφενός, στα πρότυπα της αγροτοπαραδοσιακής κοινωνίας και, αφετέρου, να έχει εισαγάγει νεωτερικές συγκεντρωτικές και γραφειοκρατικές δομές, αντικαθιστώντας τη συνοδικότητα με μια υπαλληλία άσχετη με το εκκλησιαστικό γεγονός.

Η ολοένα και μεγαλύτερη περιθωριοποίηση των εκκλησιαστικών κοινοτήτων στον δημόσιο χώρο των σύγχρονων κοινωνιών στις ορθόδοξες κατά παράδοση χώρες επιτείνει την εκκλησιολογική εσωστρέφεια και διαμορφώνει συνθήκες που άλλοτε ευνοούν τον εκκλησιαστικό δικανισμό και άλλοτε τον καταναλωτικό ατομισμό. Μάλιστα, η μεταμοντέρνα κατάσταση και ο σύγχρονος τρόπος ζωής μπορεί κατά κάποιο τρόπο να επαναφέρει τη θρησκευτικότητα στο προσκήνιο, αλλά τούτο συμβαίνει συνήθως μέσα από ατομιστικά και αυτονομημένα σχήματα, τα οποία υπερβαίνουν ή θέτουν στο περιθώριο τη συνοδικότητα και το consensus του εκκλησιαστικού σώματος προς όφελος μιας ψυχολογικής ή απλώς ατομοκρατικής αντίληψης για τη χριστιανική πίστη και ζωή. Απέναντι σε μια θεσμική εκκλησιολογία του χαμένου υποκειμένου, ο σύγχρονος πιστός αισθάνεται αυτάρκης στην πίστη και στην ηθική, δεν χρειάζεται την εκκλησιαστική κοινότητα. Τώρα πλέον ο ψυχολογικός εαυτός είναι το παν και στο επίπεδο της θρησκευτικής ζωής.

Από την ιδιότυπα πνευματολογική θεώρηση της εκκλησιολογίας στον Χομιακώφ⁴ ως «καθολικότητα εν συνάξει» (*sobornost*) και τη γόνιμη κριτική της από την σύγχρονη ορθόδοξη θεολογία, από την ευχαριστιακή εκκλησιολογία του Αφανάσιεφ⁵ και την χριστοκεντρική εκκλησιολογία του Φλωρόφσκυ⁶, από την ιδιαίτερη οικονομία του Αγίου Πνεύματος του Λόσκυ⁷ ως την πνευματολογική

¹ Για τον συνοδικό θεσμό βλ. Ζηζιούλας, 2009. Zizioulas, 1968a; Zizioulas, 1978; Zizioulas, 1988; Zizioulas, 2011, σσ. 147–240.

² Βλ. Zizioulas, 1980; Zizioulas, 1968b; Zizioulas, 1970; Zizioulas, 1972; Zizioulas, 1985; Zizioulas, 2011, σσ. 315–402.

³ Βλ. την ενδιαφέρουσα μελέτη του π. Αντωνίου Πινακούλα, 2007.

⁴ Βλ. Khomiakoff, 1872; Gratieux, 1939; O'Leary, 1982.

⁵ Βλ. το κύριο έργο του βλ. Afanassieff, 1975; Afanassieff, 1957; Afanassieff, 1960; Afanassieff, 1963; Afanassieff, 1962.

⁶ Βλ. Florovsky, 1929; Florovsky, 1948. Βλ. επίσης Florovsky, 1955, σ. 159εξ.

⁷ Βλ. Lossky, 1944¹. Βλ. Επίσης Stavrou, 2010.

χριστολογία του Νησιώτη⁸ και την σύνθεση χριστολογίας και πνευματολογίας του Ιωάννη Ζηζιούλα⁹, η νεώτερη ορθόδοξη θεολογία επιχείρησε ένα ανανεωτικό άνοιγμα του εκκλησιολογικού στοχασμού, το οποίο, όμως, δεν συνάντησε τη δέουσα ανταπόκριση στην καθημερινή εκκλησιαστική πράξη των Ορθοδόξων και κυρίως την δέουσα αποδοχή από τις επισκοπικές συνόδους των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Η σύνθεση χριστολογίας και πνευματολογίας στην εκκλησιολογία θέτει όντως στην ορθή θεολογική βάση την ύπαρξη και λειτουργία της συνοδικότητας. Για να μην είναι, όμως, η προσέγγιση αυτή νεκρό γράμμα και απλώς ακαδημαϊκό σχήμα, απαιτείται μια ριζική επαναπροσέγγιση και επαναβεβαίωση της συνοδικότητας και του *consensus*, οριζοντίως και καθέτως, σε όλα τα επίπεδα της εκκλησιαστικής ζωής και έκφρασης. Το πλαίσιο της ευχαριστιακής κοινότητας, το λειτούργημα του επισκόπου, η συνοδικότητα εντός της επισκοπής, η σχέση μεταξύ της τοπικής με την κατά την οικουμένην Εκκλησία, η αναζήτηση σύγχρονων μορφών συνοδικότητας, θέτουν επιτακτικά το αίτημα της διαρκούς συνοδικότητας του εκκλησιαστικού είναι. Η συνοδικότητα ως αναζωογόνηση και διαρκής οικοδομή της ενότητας της Εκκλησίας είναι, εν τέλει, έργο του Αγίου Πνεύματος σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

2. Η συνοδικότητα ως έκφραση της ενότητας της Εκκλησίας

Η ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι κάτι δεδομένο, κάτι που μπορεί να επιβληθεί ως αντικειμενική πραγματικότητα. Είναι ο καρπός του διαρκούς αγώνα της εκκλησιαστικής κοινότητας να συναντήσει, να γνωρίσει και, τελικά, να παραδοθεί στην αλήθεια της Εκκλησίας, που είναι ένα πρόσωπο: ο Ιησούς Χριστός. Χρειάζεται, όμως, να τονισθεί ότι, όταν μιλάμε για ενότητα, δεν πρόκειται για ένα άθροισμα από ατομικές εμπειρίες ψυχολογικού επιπέδου, εκ των οποίων, συνήθως, προκύπτουν διαφοροποιήσεις, αντιθέσεις, υποκειμενικές ερμηνείες, ακόμη και παραχαράξεις. Αλλά δεν είναι ούτε ένας απρόσωπος και αντικειμενικός θεσμός, άγευστος χαρισματικής ζωής και τελικά μια ιεραρχική και δικανική πυραμίδα, όπου χάνονται, αν δεν ακυρώνονται, τα πρόσωπα των πιστών. Αντίθετα, οι πιστοί εκφράζουν τα προσωπικά, και γι' αυτό μοναδικά χαρίσματά τους και τα θέτουν στη διάθεση της εκκλησιαστικής κοινότητας. Ο συντονισμός των χαρισμάτων, που ανατέθηκε με τη χειροτονία του στον επίσκοπο της τοπικής Εκκλησίας, είναι έργο κατά πολύ δυσκολότερο και ουσιαστικότερο από την άσκηση διοικητικής εξουσίας κοσμικού τύπου. Διά του επισκόπου της, η τοπική Εκκλησία συνδέεται οργανικά με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες και συγκροτεί την κοινωμία της μίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας, υπερβαίνοντας, έτσι, κάθε τοπικιστικό και ενδοστρεφή προσανατολισμό¹⁰.

⁸ Βλ. Nissiotis, 1967a; Nissiotis, 1967b; Nissiotis, 1963; Nissiotis, 1969; Nissiotis, 1972; Nissiotis, 1980.

⁹ Βλ. Ζηζιούλας, 2003a; Ζηζιούλας, 2003b.

¹⁰ Βλ. Zizioulas, 1983.

Συνεπώς, η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι ένας δεδομένος θεσμός που επιβάλλεται αντικειμενικά ως αλάθητη εξουσία, ούτε βέβαια, μια ατομική ψυχολογική εμπειρία. Η συνοδικότητα προβάλλει ως γεγονός κοινωνίας και ενότητας, ως έκφραση του εκκλησιαστικού ήθους, ως πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων και όχι ως απρόσωπη οργάνωση και θεσμική λειτουργία. Η σύγκλιση των επί μέρους γνωμών (*concilium*) για να κατορθωθεί η συμφωνία (*consensus*), αναδεικνύει τις συνοδικές διαδικασίες ως αναγκαίες για την ίδια την ταυτότητα της Εκκλησίας. Η σύνοδος στην ορθόδοξη Παράδοση, δίχως να είναι μια δομή υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών, συνδέει οργανικά τις κατά τόπους Εκκλησίες, υπερβαίνοντας τον πειρασμό της παγκόσμιας οργάνωσης. Η συνοδικότητα, λοιπόν, αποτελεί γεγονός ενότητας και κοινωνίας των μελών κάθε ιδιαίτερης εκκλησιαστικής κοινότητας, αλλά και των τοπικών Εκκλησιών μεταξύ τους και είναι αδιανόητη δίχως την σύναξη και την εμπειρία της Θείας Ευχαριστίας¹¹.

Πράγματι, ο συνοδικός θεσμός στις ιστορικές αλλά και θεολογικές του προϋποθέσεις προέκυψε από την ευχαριστιακή συγκρότηση της Εκκλησίας, δηλαδή, από το συγκεκριμένο σώμα και την εμπειρία της εκκλησιαστικής κοινότητας. Ο ευχαριστιακός χαρακτήρας του συνοδικού θεσμού εξηγεί επίσης, γιατί η σύνθεση των συνόδων υπήρξε επισκοπική εξαρχής. Ο επίσκοπος, όμως, δεν καθίσταται πηγή εξουσίας και διοίκησης στην εκκλησιαστική κοινότητα, επειδή ως άτομο διά της χειροτονίας του συγκεντρώνει δικαϊκές εξουσίες. Ως προϊστάμενος της Ευχαριστίας συγκροτεί και εκφράζει την ενότητα των μελών του ευχαριστιακού σώματος, δηλαδή, την καθολικότητα της τοπικής Εκκλησίας. Συνάμα, η τοπική Εκκλησία διά του επισκόπου της και μόνον υπερβαίνει κάθε τοπικιστικό και ενδοστρεφή προσανατολισμό και ενώνεται με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες στην κοινωνία της μίας Εκκλησίας. Συνεπώς, η σύνοδος των επισκόπων δεν είναι τριτοβάθμιο όργανο εξουσίας ή κάτι σαν παγκόσμια υπερ-οργάνωση, η οποία αντλεί εξουσία από το αποτέλεσμα των απαραίτητων ψηφοφοριών, αλλά έκφραση της ευχαριστιακής συνείδησης της Εκκλησίας.

Η ευχαριστιακή θεώρηση της εκκλησιολογίας εξαρτά τη δομή της Εκκλησίας από συγκεκριμένες θεολογικές και εκκλησιολογικές αρχές και όχι μόνο από οργανωτικές ανάγκες και κατεστημένα σχήματα που παρήγαγε η ιστορική της πορεία και διαδρομή. Η Εκκλησία είναι *κοινωνία των εσχάτων*. Η οργάνωση και οι θεσμοί της, οι δομικές αρχές και τα βασικά χαρακτηριστικά της, τα λειτουργήματα, οι τάξεις και τα χαρίσματα, όπως και κάθε έκφραση της ζωής της μέσα στην ιστορία, πρέπει να εκφράζουν όχι κατεστημένα σχήματα, αλλά υπαρξιακά γεγονότα της εσχατολογικής εμπειρίας της Εκκλησίας. Η απάντηση της ορθόδοξης εκκλησιολογίας στο καίριο ζήτημα της σχέσης των κατά τόπους πολλών Εκκλησιών με τη μια ανά την Οικουμένη Εκκλησία είναι η συνοδικότητα και η ορθή λειτουργία της. Ωστόσο, ο συνοδικός θεσμός που προκύπτει και αυτός από την ευχαριστιακή εμπειρία ως αντανάκλαση της κοινωνίας των

¹¹ Για το ζήτημα αυτό βλ. Zizioulas, 1981a. Pheidias, 1981.

Προσώπων της Αγίας Τριάδος αντιτίθεται προς κάθε αντιεραρχικό εξισωτισμό, όπως και προς κάθε μοναρχικό ολοκληρωτισμό. Για την ορθόδοξη Παράδοση ο απόλυτος αυτοκεφαλισμός αλλά και ο παγκόσμιος και απολυταρχικός ρόλος του παπικού πρωτείου και αλάθητου εκφράζουν εν τέλει εκκλησιολογικούς ακροβολισμούς και ετερώνυμους διπολισμούς, αδυνατώντας να συνθέσουν οργανικά την ενότητα μέσα από την ποικιλία και ετερότητα, τη θεσμική οργάνωση μέσα από τη χαρισματική έκφραση.

3. Η γραφειοκρατική αντίληψη της Εκκλησίας

Η συνοδικότητα, όμως, είναι μια διαδικασία που συνεχώς ανανεώνεται ως υπαρξιακό γεγονός για ολόκληρο το φάσμα της πίστης και εμπειρίας του εκκλησιαστικού πληρώματος. Κάθε επίσκοπος ως επικεφαλής μιας τοπικής Εκκλησίας μεταφέρει στη σύνοδο την έκφραση της πίστης και της ζωής των μελών του ευχαριστιακού σώματος και όχι απλώς τις ατομικές του πεποιθήσεις. Αλλά και οι συνοδικές αποφάσεις καθαυτές τίθενται, ακολούθως, σε μια διαδικασία αποδοχής από το πλήρωμα της Εκκλησίας¹². Δίχως τη δυνατότητα αποδοχής των συνοδικών αποφάσεων, η Εκκλησία γίνεται ένα νοσηρό ιεραρχικό και γραφειοκρατικό όργανο, το οποίο θεσμοποιεί και αναπαράγει την εξουσιαστική του αυθεντία και την επιβάλλει αυταρχικά στον λαό του Θεού ή ακόμη και σε ανθρώπους που δεν αποτελούν μέλη της, αχρηστεύοντας την όλη δομή και διάρθρωση του Σώματος της Εκκλησίας.

Πέρα από διάφορες ιστορικές και κοινωνικές επιδράσεις στη μορφολογία των δομών της συνοδικότητας που υιοθέτησε και προέβαλε η αρχαία Εκκλησία, η βάση της συνοδικότητας προκύπτει από την ευχαριστιακή εμπειρία της πρωτοχριστιανικής κοινότητας¹³. Στο πλαίσιο της, η βιβλική σημασία της εκ-προσώπησης του λαού του Θεού ως ευχαριστιακή συναγωγή των πριν διεσκορπισμένων καθίσταται κεντρική. Όπως ο άνθρωπος συνάγει και εκπροσωπεί ολόκληρη τη δημιουργία, όπως ο Ισραήλ αντιπροσωπεύει ολόκληρη την ανθρωπότητα, έτσι και ο Χριστός γίνεται εκπρόσωπος όλης της δημιουργίας και διά του Αγίου Πνεύματος δεν είναι ατομική ύπαρξη, αλλά γίνεται ο ένας που περιλαμβάνει τους πολλούς (corporate personality), υπερβαίνοντας τη διαλεκτική του ενός και των πολλών¹⁴. Κατά τον ίδιο τρόπο, η Εκκλησία ως το Σώμα του Χριστού συνάγεται από των περάτων της γης επί το αυτό και εικονίζει τη βασιλεία, οσάκις τελεί το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας¹⁵. Το ιερατικό λειτούργημα ως λειτούργημα ενότητας και διακονίας της ευχαριστιακής

¹² Βλ. την εγκύκλιο των ορθοδόξων πατριαρχών της Ανατολής, η οποία εστάλη στον πάπα Πίο τον 9^ο το 1848, στο έργο του Καρμίρη, 1953, σσ. 902–925.

¹³ Βλ. Ζηζιούλας, 2009.

¹⁴ Για το ζήτημα αυτό βλ. Miltos, 2013; Salamito, 2013.

¹⁵ Βλ. *Διδαχή των Αποστόλων*, 9, 4: «Ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὁρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν. ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας».

κοινότητας δεν καταδυναστεύει ιεραρχικά τα μέλη αλλά τα συνέχει και τα εκφράζει λειτουργικά, μυστηριακά αλλά και ορατά ως συγκεκριμένη έκφραση της συνοδικότητας και της αμοιβαίας περιχώρησης των μελών του σώματος της Εκκλησίας. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση η εκπροσώπηση αυτή δεν σημαίνει κυριαρχική διαμεσολάβηση των κληρικών και ακύρωση στην πράξη της παρουσίας και έκφρασης των λαϊκών. Η πνευματολογία αποβαίνει καθοριστικός παράγοντας ελευθερίας και τάξης στην εκκλησιολογία.

Πράγματι, ο κανόνας της λατρείας δείχνει ότι η συνοδικότητα στο επίπεδο της επισκοπής υπήρξε η πρώτη μορφή συνοδικότητας στην ιστορία της Εκκλησίας. Η Θεία Ευχαριστία, η ακολουθία της χειροτονίας του επισκόπου και η ευλογία των δώρων και πολλά άλλα λειτουργικά στοιχεία εμφανίζουν ανάγλυφα την αρχική εικόνα της συνοδικότητας εντός της επισκοπής¹⁶. Μια ματιά στον τρόπο που λειτουργεί στις μέρες μας η συνοδικότητα στο επίπεδο της ενορίας και της επισκοπής στις κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες φανερώνει ποικίλα ελλείμματα και μια σταδιακή συρρίκνωση του συνοδικού πνεύματος. Ο συγκεντρωτικός τρόπος έκφρασης στην ενορία και στην επισκοπή, δείχνουν έναν ακρωτηριασμό της συμμετοχής και της ευθύνης των λαϊκών ως μελών της τοπικής εκκλησιαστικής κοινότητας. Εξ άλλου, ο τρόπος εκλογής των κληρικών και κυρίως των επισκόπων φανερώνει την αδύναμη έως ανύπαρκτη θέση του πρεσβυτερίου εντός της επισκοπής, όταν πρόκειται για τόσο σημαντικά γεγονότα. Αρχικά χάθηκε η ψήφος των λαϊκών και κατόπιν χάθηκε και η ψήφος των κληρικών στην εκλογή τόσο των κληρικών στο βαθμό του διακόνου και του πρεσβυτέρου όσο και κυρίως των επισκόπων. Μάλιστα, η σταδιακή έκλειψη ειδικά του ρόλου του συνεδρίου των πρεσβυτέρων από τις συνοδικές εκφράσεις της επισκοπής και ειδικά από τις διαδικασίες εκλογής του τοπικού επισκόπου δηλώνει σιωπηρά την κραυγαλέα διάρρηξη στον σύνδεσμο επισκόπου και πρεσβυτερίου¹⁷.

Ο εκκλησιολογικός αυτός συγκεντρωτισμός προσέλαβε στην εποχή μας και τα εκσυγχρονιστικά χαρακτηριστικά μιας οργανωμένης γραφειοκρατίας, όπου οι ιδιότητες των μελών της ευχαριστιακής κοινότητας αντικατεστάθησαν από υπαλληλικές σχέσεις ως να ήταν η Εκκλησία ένας κοινός οργανισμός. Ωστόσο, η υπαλληλική ιδιότητα και νοοτροπία δεν μπορεί να αντικαθιστά την ιδιότητα είτε του κληρικού είτε του λαϊκού μέλους της τοπικής Εκκλησίας. Η επισκοπή και η ενορία στα νέα δεδομένα μόνο κατ'επίφαση λειτουργούν εκκλησιαστικά. Έχοντας απολέσει τον κοινοτικό και *κοινωνιακό* χαρακτήρα τους, αναλώνονται στην ίδρυση και λειτουργία χρήσιμων φιλανθρωπικών και κοινωνικών ιδρυμάτων. Ένας επίσκοπος ή ένας πρεσβύτερος κρίνεται επιτυχημένος από το κατά πόσο οργανωτικός και αποτελεσματικός είναι. Στη σύγχρονη γραφειοκρατική αντίληψη της Εκκλησίας, η θέση του κληρικού και ιδιαίτερα του επισκόπου

¹⁶ Βλ. Zizioulas, J. *Le Mystère de l'Eglise dans la tradition orthodoxe. L'Eglise et ses institutions*, όπ.π., σσ. 89–102.

¹⁷ Βλ. Μπαθρέλλος, 2009; Πινακούλας, 2009.

στη σύγχρονη Ορθοδοξία θεωρείται ότι πρέπει να συγκεντρώνει διοικητικές ικανότητες για να μπορεί να διευθύνει έναν αποκεντρωμένο οργανισμό κοινής ωφέλειας. Έτσι αντιλαμβάνονται την Εκκλησία και οι περισσότεροι άνθρωποι, οι οποίοι θέλουν «να εξυπηρετήσουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες». Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι η πυραμιδική και εξουσιαστική αντίληψη της Εκκλησίας, όπου ο επίσκοπος λειτουργεί ως μονάρχης, επιβλέπει και διοικεί γραφειοκρατικά, αντλώντας δύναμη όχι από τη ζωή και την ποικιλία των χαρισμάτων της εκκλησιαστικής κοινότητας, αλλά από την πίστη στον εαυτό του, τις γνώσεις και τις ικανότητες, που αναμφίβολα έχει. Η κατάσταση αυτή ακυρώνει στην πράξη τον σταυρικό, θυσιαστικό και εκ-στατικό, δηλαδή, τον χριστοκεντρικό χαρακτήρα του επισκοπικού λειτουργήματος. Χρειάζεται, συνεπώς, ο επίσκοπος να επανεύρει εκείνο που πραγματικά τον συνδέει με την εκκλησιαστική κοινότητα, το χάρισμα της ενότητας, της θυσιαστικής διακονίας και της αυθεντικής εκπροσώπησης.

Κατά μία άλλη, πιο «εκκλησιαστική», εκδοχή, ο επίσκοπος εκλαμβάνεται ως πρόσωπο που συγκεντρώνει και διαχειρίζεται την εκκλησιαστικο-δικανική εξουσία. Η αντίληψη αυτή έχει ενσωματώσει προφανώς ρωμαιοκαθολικές επιδράσεις σε μια εκσυγχρονισμένη βυζαντινή εκδοχή. Ο επίσκοπος, ανώτερος κρατικός υπάλληλος, απρόσιτος και μεγαλοπρεπής δεσπότης στις λατρευτικές τελετουργίες, διαχειριστής «ελέω Θεού» της εκκλησιαστικής εξουσίας, πόσο σχετίζεται οργανικά και υπαρξιακά με το συγκεκριμένο σώμα της τοπικής Εκκλησίας του; Πόσο σχετίζονται οι μεγαλοπρεπείς και θεαματικές τελετουργίες, αλλά και η παθητική παρακολούθησή τους από τον λαό με το ίδιο το ευχαριστιακό γεγονός; Η απουσία όχι μόνο του λαϊκού στοιχείου αλλά και των πρεσβυτέρων και των διακόνων από τις διαδικασίες εκλογής των επισκόπων, μετέτρεψε το επισκοπικό αξίωμα σε έρμαιο ποικίλων εξουσιαστικών παρασκηνίων και συναλλαγών υποτέλειας.

Αλλά και η κατάσταση της λειτουργικής ζωής στις κατά τόπους ενορίες δεν εμπνέει κανέναν ενθουσιασμό. Το λειτουργικό ήθος των ορθόδοξων μοιάζει εγκλωβισμένο, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, στην *τελετουργική εξυπηρέτηση* των θρησκευτικών αναγκών ενός απρόσωπου και ανώνυμου πλήθους, δίχως κοινωνία και σχέση ζωής με τον συνάνθρωπο ως αδελφό στο πλαίσιο συγκεκριμένων εκκλησιαστικών κοινοτήτων. Συχνά, η προσέλευση στη Θεία Λειτουργία από συμμετοχή στο ευχαριστιακό Σώμα του Χριστού ως βιωματική σχέση με τον Θεό, τον κόσμο και το συνάνθρωπο, εκπίπτει στο επίπεδο της παθητικής παρακολούθησης μιας ιεροτελεστίας ή της ακρόασης ενός ηθικο-λογικού κηρύγματος, άσχετου προς την ταυτότητα και το συνοδικό ήθος της Εκκλησίας. Ακόμη, για κάποιους «υποψιασμένους» πιστούς μπορεί να αποτελεί μian εξατομικευμένη μετοχή σε μian καταναυκτική τελετουργία, η οποία εγγυάται την ατομική εξασφάλιση και αξιομισθία, την ατομική θέωση και σωτηρία, ερήμην του συνανθρώπου και της κοινότητας. Τυπολατρεία, εγκεφαλική ή ψυχολογική προσέγγιση της λατρείας, ακατανόητη γλώσσα και συμβολική,

παθητική παρακολούθηση μιας θρησκευτικής παράστασης, ατομοκεντρική προσέγγιση του εκκλησιαστικού γεγονότος, το οποίο δεν είναι πλέον *έργον του λαού* (λειτουργία), προσευχή της κοινότητας ως σώματος και κοινωνίας των προσώπων, είναι τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης λειτουργικής κατάστασης. Η λατρευτική πράξη των ορθοδόξων, παρά το λαμπρό βυζαντινό διάκοσμο και το παραδοσιακό τυπικό της, μοιάζει να ικανοποιεί απλώς ένα θρησκευτικό καταναλωτικό ευδαιμονισμό, να αφορά τα άτομα στην ιδιώτευση και στη μοναξιά του πλήθους και όχι τα πρόσωπα της ευχαριστιακής κοινότητας.

Η ποιμαντική έγινε γραφειοκρατική διοίκηση των ανθρώπων που εξαντλείται στην τέλεση των μυστηρίων ως παραδοσιακή επίφαση και επευλογία στο σύγχρονο τρόπο του βίου. Εξ άλλου, είναι σύνηθες στη σύγχρονη Ορθοδοξία οι κληρικοί στον κόσμο να διαχειρίζονται απλώς τις θρησκευτικές τελετουργίες, ενώ το έργο της πνευματικής πατρότητας, της εξομολόγησης και της χαρισματικής ζωής να αποτελεί αρμοδιότητα των γερόντων και των μοναχών. Μετά το '60 και τη σύνθλιψη της ενορίας μέσα στο σύγχρονο αστικό φαινόμενο, οι αλλαγές που παρατηρούνται στη λαϊκή ευσέβεια και στο εκκλησιαστικό φρόνημα σχετίζονται με την καθοριστική διείδυση της μοναστικής πνευματικότητας και του γεροντισμού. Το εκσυγχρονιστικό πρόταγμα των χριστιανικών οργανώσεων, άλλοτε, τοποθετούσε τη λύση των εκκλησιαστικών προβλημάτων στην ιεραποστολική δράση μορφωμένων και εγγραμμάτων ιερέων. Ο ρόλος αυτός ανατίθεται στις μέρες μας, όχι ασφαλώς στη γραφειοκρατική εκκλησιαστική Ιεραρχία, αλλά στον χαρισματικό ρόλο των πνευματικών γερόντων¹⁸. Απέναντι σε ένα διοικητικό και δικανικό θεσμό, απέναντι σε ένα δεσποτικό επισκοπομονισμό, προβάλλεται μια «πνευματικότερη» διάσταση της Εκκλησίας με πνευματικούς οδηγούς και διδασκάλους τους χαρισματούχους γέροντες, οι οποίοι ενεργούν υπερβαίνοντας την επισκοποκεντρική δομή της Εκκλησίας βάσει της ιερωσύνης ή των χαρισμάτων τους και μόνον¹⁹. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε στην αντίληψη ότι ο μοναχισμός ως θεσμός είναι ο θεματοφύλακας της ορθόδοξης παρακαταθήκης και γνησιότητας. Έτσι, ζηλωτές μοναχοί, λόγω της ιδιότητας και των ιδεολογικών ή ομολογιακών πεποιθήσεών τους, συχνά διεκδικούν αλάθητη αυθεντία και τίθενται υπεράνω της κανονικής εκκλησιαστικής δομής της Εκκλησίας.

Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία, όπως και η θεολογία του προσώπου, υπήρξαν κορυφαίες και γόνιμες εκφράσεις της σύγχρονης ορθόδοξης θεολογικής σκέψης στον 20^ο αι. Ωστόσο, οι συμβολές αυτές δεν μπορεί να παραμένουν υπόθεση της ακαδημαϊκής θεολογίας. Είναι ανάγκη να αναδείξουν και να επανασυγκροτήσουν τον κοινοτικό χαρακτήρα της ταυτότητας της Εκκλησίας στην πράξη. Η μαρτυρία μιας ζωντανής εκκλησιαστικής κοινότητας και μόνο μπορεί να βγάλει από την απομόνωση τον άνθρωπο και να μεταβάλει την ερημία του

¹⁸ Γιαγκάζογλου, 2009.

¹⁹ Βλ. Πρόλογο της β' έκδοσης της διατριβής του Ζηζιούλας, 1990², σ. ιβ'. Πρβλ. Γιανναράς, 2006, σσ. 286–287.

σύγχρονου βίου σε κοινωνία προσώπων. Αντίθετα, η εσωστρέφεια και η συγκεντρωτική γραφειοκρατία του εκκλησιαστικού χώρου μάλλον δεν φέρνει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είναι φανερό σε όλους ότι η εκκοσμίκευση της κοινωνίας είναι ραγδαία με άμεση συνέπεια τον σχεδόν πλήρη θρησκευτικό αποχρωματισμό του κοινωνικού σώματος και την κοινωνική περιθωριοποίηση της Εκκλησίας. Και μπορεί σήμερα μεγάλο ποσοστό των ανθρώπων να είναι πολιτισμικά και εθιμικά Ορθόδοξοι, όμως οι Ορθόδοξοι με την εκκλησιολογική σημασία του όρου είναι ένα πάρα πολύ μικρό ποσοστό. Και δυστυχώς η παρουσία και η εμβέλεια του τμήματος αυτού των πιστών στις μέρες μας δεν είναι υπολογίσιμη όσο κι αν θέλουμε να μας παρηγορεί η παραβολή της ζύμης ή η δυναμική του μικρού ποιμνίου.

Όταν, όμως, ο λαός δεν συμμετέχει ενεργά στην Θεία Ευχαριστία, όταν το λαϊκό σώμα ιδιωτεύει ή είναι παραγκωνισμένο από τη ζωή, από την έκφραση και από τη διοίκηση της Εκκλησίας, τότε είναι αναμενόμενο να αναφύονται σοβαρά προβλήματα συνοδικότητας και εκκλησιαστικού ήθους. Η συνοδικότητα είναι τρόπος ζωής του σώματος της Εκκλησίας και όχι ολιγαρχική έκφραση των ηγετών της. Ο επίσκοπος, ως προεστώς κατ' εξοχήν της Θείας Ευχαριστίας, εκφράζει την πίστη και τη ζωή ενός ολόκληρου σώματος και δεν είναι μία ασώματος κεφαλή.

Η ενότητα της Εκκλησίας στην ευχαριστιακή συγκρότησή της υπό τον επίσκοπο αφορά ένα πλέγμα προσωπικών και υπαρξιακών σχέσεων²⁰. Ο επίσκοπος εικονίζει τον Χριστό, όταν παύει να ενεργεί ως άτομο, όταν συν-ενεργεί εκστατικά εκ μέρους της κοινότητας, όταν στο πρόσωπό του υπερβαίνονται όλες οι διαιρέσεις, όταν φιλόανθρωπα προσλαμβάνει τα προβλήματα και τις πληγές του ανθρώπου, όταν ενώνει και αλληλοπεριχωρεί, όταν η αυθεντία του γίνεται αντιληπτή ως χαρισματικό γεγονός της κοινωνίας του Αγίου Πνεύματος. Ο επίσκοπος και, συνακόλουθα, οι κληρικοί σχετίζονται με ζωντανές υπάρξεις, σε ένα πλέγμα σχέσεων που λειτουργεί στο πλαίσιο της ενότητας της πίστης, της ζωής και της λατρείας της τοπικής εκκλησιαστικής κοινότητας.

4. Επιστροφή στη συνοδικότητα της τοπικής Εκκλησίας και δημιουργία σύγχρονων μορφών συνοδικότητας

Πέρα από τον ευχαριστιακό πυρήνα της συνοδικότητας, είναι δυνατό να εντοπισθούν ποικίλες μορφολογικές επιδράσεις. Ιουδαϊκές καταβολές, οι ελληνορωμαϊκοί θεσμοί της πόλεως στην ύστερη αρχαιότητα, οι δομές του μεσαιωνικού κράτους, ο κοινοτισμός κατά την τουρκοκρατία, και τέλος η συλλογική νοοτροπία ως συνείδηση και πράξη της σύγχρονης δημοκρατίας²¹.

---

²⁰ Βλ. Zizioulas, 1970.

²¹ Βλ. Ζηζιούλας, 2009. Βλ. Επίσης το αφιέρωμα του περιοδικού *Θεολογία* 2/2009 με θέμα *Ο συνοδικός θεσμός*.

Η σταδιακή ώσμωση Ελληνισμού και Χριστιανισμού εμφάνισε επιδράσεις του δημόσιου βίου, των θεσμών και των ποικίλων επιτευγμάτων και αξιών του αρχαιοελληνικού πολιτισμού στην οργάνωση και ζωή της Εκκλησίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Εκκλησία, ενώ αντιμετώπιζε σκληρούς διωγμούς από την ρωμαϊκή πολιτεία και το ειδωλολατρικό κατεστημένο, ενώ ζούσε και αυτή στη συγκεντρωτική ρωμαϊκή οικουμένη σε μια εποχή έντονης αγωνίας, εντούτοις εμφάνισε πολύ νωρίς μια θαυμαστή οργάνωση σε τοπικό και ευρύτερο πλαίσιο. Το δημοκρατικό πνεύμα, η Εκκλησία του Δήμου, η ανάμνηση της αυτονομίας και των λειτουργιών της πόλεως-κράτους, καθώς και οι λοιποί θεσμοί του δημόσιου βίου των αρχαίων Ελλήνων ενέπνευσαν την Εκκλησία, σε συνδυασμό με την πίστη και εμπειρία της, να διαμορφώσει και να συγκροτήσει νέες μορφές κοινοτικής οργάνωσης. Ακόμη, όταν αργότερα συγκροτείται το Ανατολικό Ρωμαϊκό Κράτος που βαθμιαία εξελληνίζεται, η αρχαιοελληνική πολιτική και διπλωματία αναδιατυπώνεται συστηματικά από τους βυζαντινούς. Η Εκκλησία συγκροτεί σταδιακά το δικό της σύστημα κανονικού δικαίου με το οποίο ρυθμίζει θέματα του εσωτερικού της βίου σε συνάρτηση με το δικαϊκό σύστημα του Βυζαντινού Κράτους που αναθεωρεί, κωδικοποιεί και αναπροσαρμόζει το προηγούμενο ελληνικό και ρωμαϊκό δίκαιο. Η Κωνσταντινούπολη, η ελληνόφωνη Ρώμη, γίνεται η πρωτεύουσα μιας νέας αυτοκρατορίας και κυρίως ενός νέου πολιτισμού. Συνεπώς, οι δομές, το πνεύμα και η οργάνωση του δημόσιου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων μεταφέρονται και ανανεώνονται με τις αναγκαίες προσαρμογές μέσα στον χώρο και τον χρόνο.

Αυτό σημαίνει ότι, ενώ η συνοδικότητα και η ανάγκη του consensus παραμένουν διαχρονικά σταθεροί άξονες και αφορούν το είναι της Εκκλησίας, οι συνοδικές λειτουργίες και διαδικασίες μπορούν να ανανεώνονται και να μεταβάλλονται μέσα στον χρόνο και στην ιστορία, ανάλογα με τις κοινωνικές και άλλες συνθήκες. Στις μέρες μας είναι και πάλι ανάγκη να λειτουργήσει το σώμα των πρεσβυτέρων ως όντως «συνέδριον του επισκόπου» αλλά και να εξευρεθούν διαδικασίες διαβούλευσης των λαϊκών με τον πρεσβύτερο και τον επίσκοπο στα όρια της ενορίας και της επισκοπής. Ανάλογες διαδικασίες είναι δυνατό να προταθούν και στο επίπεδο της Ιεράς Συνόδου, προκειμένου να υπερβαίνεται ο συγκεντρωτικός και γραφειοκρατικός χαρακτήρας της αλλά και να εξέλθουν από την απάθεια, την απαξίωση και την αδιαφορία τα ίδια τα λαϊκά μέλη της Εκκλησίας.

Αλλά το ζήτημα για την επίδραση της ευχαριστιακής εκκλησιολογίας στη σύγχρονη εκκλησιαστική πράξη σχετίζεται καίρια με το πρόβλημα της συμμετοχής του λαϊκού σώματος στην ίδια την Ευχαριστία και κατ' επέκταση σε όλες τις πτυχές της εκκλησιαστικής ζωής. Ως αντίδραση στη συνήθως δεσποτική, γραφειοκρατική και δικανική αντίληψη του επισκοπικού θεσμού, συχνά εμφανίζεται στους κόλπους της σύγχρονης Ορθοδοξίας μία δημοκρατικότερη τάση «πρεσβυτεριανισμού», αφού η ιεροτελεστία της Ευχαριστίας δεν σχετίζεται με τη δομή της Εκκλησίας και μπορεί να τελείται με πληρότητα από τους

έχοντες, απλώς, ιερωσύνη ιερείς. Πέρα από κοινωνιολογικούς λόγους, που επιτείνουν την κρίση της παραδοσιακής κοινότητας, η εκκλησιολογική συρρίκνωση της ενορίας και της επισκοπής οφείλεται κατά βάση στη δυσαρμονία μεταξύ κλήρου και λαού και γενικότερα σε μια δυσλειτουργία των χαρισμάτων στις εκκλησιαστικές κοινότητες.

Έργο του λαού στη Θεία Λειτουργία και στην εν γένει λατρεία της Εκκλησίας είναι η ενεργός συμμετοχή του στα τελούμενα. Ωστόσο, η υποχώρηση στις ενορίες του *Ασματικού* λειτουργικού *Τυπικού* και η παγίωση του *Μοναχικού Τυπικού*, το οποίο έχει μεγάλο όγκο, σύνθετη και πολύπλοκη μουσική και γλώσσα στην υμνολογία του, παραδίδει όλα τα λειτουργικά βιβλία αποκλειστικά πλέον στον προεξάρχοντα του χορού ψάλτη. Η υμνολογία έγινε μονωδία και ο λαός άφωνος και παθητικός ακροατής. Πόσο ενθαρρύνεται σήμερα η συμμετοχή των πιστών με το Τυπικό αυτό; Ποιον τύπο εκκλησιάσματος και πιστών προϋποθέτει το ισχύον λειτουργικό Τυπικό; Οι ιστορικές, κοινωνικές, ανθρωπολογικές και πολιτισμικές προϋποθέσεις, βάσει των οποίων συνετέθη και επικράτησε σε μια αγροτοπαραδοσιακή κοινωνία, εκφράζουν ακόμη τον πιστό της μαζικο-δημοκρατικής εποχής μας; Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία, μακριά από οποιαδήποτε απολιθωμένη και νεορομαντική έννοια της λατρευτικής παράδοσης, οφείλει να αναδείξει τους λόγους παραγκωνισμού του λαϊκού σώματος στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας και να οδηγήσει στην υπέρβασή τους. Στο πλαίσιο του διάλογου και των πρωτοβουλιών του λεγόμενου αιτήματος της *λειτουργικής αναγέννησης*, είναι ανάγκη να διερευνηθούν ρεαλιστικά οι δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει στην αναθέρμανση της εκκλησιαστικής ζωής των ενοριών η επαναφορά στη λατρεία του λησμονημένου *Ασματικού Τυπικού*²².

Το έργο του επισκόπου ως χάρισμα του *επισκοπέιν*, ως διασφάλιση της ενότητας και ομαλής λειτουργίας των διαφόρων χαρισμάτων στο σώμα της συγκριμένης Εκκλησίας, προκύπτει από την ευχαριστιακή εμπειρία. Το επισκοπικό αξίωμα, συνεπώς, δεν αποτελεί κάποια αντικειμενική και ατομικά μεταδόσιμη χάρη ή εξουσία, αλλά μία πράξη εντός της εκκλησιαστικής κοινότητας και για την κοινότητα, της οποίας είναι αναπόσπαστο λειτούργημα. Για τον λόγο αυτό, η επισκοπική χειροτονία, η οποία πραγματώνεται με την προσευχή της κοινότητας, δεν αφορά ένα άτομο αλλά τον επικεφαλής μιας Εκκλησίας. Και είναι εκκλησιολογικά τουλάχιστον ανεπίτρεπτο η χειροτονία του επισκόπου να μην λαμβάνει χώρα στην κοινότητα για την οποία χειροτονείται, αλλά στον καθεδρικό ναό της αρχιεπισκοπής, δηλαδή, στην έδρα μιας άλλης επισκοπής. Στις μέρες μας, η εξατομίκευση της εκκλησιαστικής ζωής δεν αφορά απλώς το ήθος των πιστών έχει διαβρώσει επικίνδυνα και τον θεσμό του επισκόπου. Η έλλειψη μιας εσχατολογικής και λειτουργικής σχέσης με την ευχαριστιακή ταυτότητα της Εκκλησίας, η οποία έρχεται από τον αναστάντα Χριστό δια του Αγίου Πνεύματος, από τα έσχατα της Βασιλείας, ταυτίζει τον επίσκοπο με μιαν ιστορική και ιδεολογική, απλώς, ταυτότητα του Ιησού και των Αποστόλων. Η

²² Βλ. σχετικά τα άρθρα του π. Πινακούλας, 1999; Πινακούλας, 2008.

αποστολική διαδοχή, εάν εκληφθεί ως ατομική μεταβίβαση χάρις ή εξουσίας και όχι ως διαδοχή συγκεκριμένων εκκλησιαστικών κοινοτήτων²³, καθιστά τον κάτοχό της διαχειριστή αυτής της αρχέγονης ταυτότητας.

Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης, πέρα από την εκκοσμίκευση, είναι η πυραμιδική και εξουσιαστική αντίληψη της Εκκλησίας, όπου ο επίσκοπος λειτουργεί ως μονάρχης που επιβλέπει και διοικεί αυταρχικά μια διασπασμένη κοινότητα και η οποία έχει πάψει προ πολλού να είναι όντως κοινότητα. Ο *επισκοπομονισμός* τρέφει τον *κληρικαλισμό* και προκαλεί αναπόφευκτα τον *λαϊκισμό* ως αντιστροφή του κληρικαλισμού. Η «θείω δικαίω» επίκληση της τάξης και της ιεραρχίας, η εξουθένωση των πιστών, κληρικών και λαϊκών, η ποιμαντική του φόβου, η στρατοκρατική και απαρασάλευτη αντίληψη ανώτερων και κατώτερων στεγανών μεταξύ τους τάξεων, η χωρίς αντίσταση περιθωριοποίηση και η υποτακτική ταπείνωση του λαού, δεν χαρακτηρίζουν την εκκλησιαστική συγκρότηση του σώματος του Χριστού, αλλά ασιατικά και δεσποτικά σύνολα ερήμην και εναντίον της ευχαριστιακής εκκλησιολογίας. Κατά παράδοξο τρόπο, πολλοί εκ των συγχρόνων επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας μονοσήμαντα διά της δικανικής θεώρησης του επισκοπικού αξιώματος, διά του τονισμού του θεσμού, ερήμην της ποικιλίας των χαρισμάτων του όλου σώματος της εκκλησιαστικής κοινότητας, θέλουν να επιβάλλουν την αυθεντία τους σε κληρικούς και λαϊκούς και, κυρίως, στους απειθαρχους μοναχούς και στους χαρισματικούς γέροντες. Μια τέτοια τακτική, αποτελεί στην ουσία παρερμηνεία και κάκιστη χρησιμοθηρία της ευχαριστιακής εκκλησιολογίας. Η κατάσταση αυτή ακυρώνει στην πράξη τον σταυρικό, θυσιαστικό και εκ-στατικό, δηλαδή, χριστολογικό χαρακτήρα του επισκοπικού λειτουργήματος. Η ενότητα της Εκκλησίας στην ευχαριστιακή συγκρότησή της υπό τον επίσκοπο αφορά ένα πλέγμα προσωπικών και υπαρξιακών σχέσεων και εικονίζει την πανηγυρική σύναξη της Βασιλείας. Ο επίσκοπος εικονίζει τον Χριστό, όταν παύει να ενεργεί ως άτομο και ενεργεί εκ μέρους της κοινότητας, όταν στο πρόσωπό του υπερβαίνονται όλες οι διαιρέσεις, όταν ενώνει και αλληλοπεριχωρεί όλα τα λειτουργήματα και όλες τις τάξεις, κληρικών και λαϊκών, όταν αναφέρει την κτίση ολόκληρη στον δημιουργό της, όταν η αυθεντία του είναι χαρισματικό γεγονός της κοινότητας του Αγίου Πνεύματος.

²³ Βλ. Ζηζιούλας, 1981b.

Βιβλιογραφία

- Afanassieff, N. (1975). *L'Église du Saint-Esprit*. Paris.
- Afanassieff, N. (1957). La doctrine de la primauté à la lumière de l'Écclesiologie. *Istina*. 401–420.
- Afanassieff, N. (1960). L'Église qui preside dans l'amour. In Afanassieff, N., Koulomzine, N., Meyendorff, J., Schmemmann, A. *La Primauté de Pierre dans l'Église Orthodoxe*. Neuchâtel.
- Afanassieff, N. (1962). Le concile dans la théologie orthodoxe russe. *Irénikon*, 35, 316–339.
- Afanassieff, N. (1963). Una sancta. *Irénikon*, 36, 436–475.
- Διδαχή των Αποστόλων.
- Florovsky, G. (1929). Eucharistia i Sobornost. *Putj*, 19, 3–22.
- Florovsky, G. (1948). Le corps du Christ vivant, Une interprétation orthodoxe de l'Église. In Afanassieff, N., Koulomzine, N., Meyendorff, J., Schmemmann, A. *La Sainte Église universelle. Confrontation œcuménique*. Neuchâtel.
- Florovsky, G. (1955). Christ and His Church. Suggestions and Comment. In 1054–1954: *L'Église et les Églises*, II. Chevêtogne.
- Γιαγκάζογλου, Σ. (2009). Ευχαριστιακή εκκλησιολογία και μοναστική πνευματικότητα. Το ζήτημα του γεροντισμού. In *Αναταράξεις στη μεταπολεμική θεολογία. Η «θεολογία του '60»* (σσ. 547–631). Αθήνα: Ίνδικτος.
- Γιανναράς, Χ. (Πρβλ.) (2006). *Ενάντια στη θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Gratieux, A. (1939). *A. S. Khomiakov et le Mouvement Slavophile*, I–II. Paris.
- Καρμίρη, Ι. (1953). *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας* (τ. Β'). Αθήνα.
- Khomiakoff, A. (1872). *L'Église Latine et le Protestantisme au point de vue de l'Église d'Orient*. Lausanne.
- Lossky, V. (1944¹). *Essai sur la théologie mystique de l'Église d'Orient*. Paris.
- Miltos, A. (2013). *La Notion de «Personnalité Corporative» et son Application possible à l'Évêque. Recherches sur l'ecclésiologie de Jean Zizioulas et ses fondements patristiques* (Master de recherche, sous la dir. de Laurent Villemin, en Théologie dogmatique et fondamentale). Paris: Institut catholique de Paris.
- Μπαθρέλλος, Δ. (2009). Η συνοδικότητα στα όρια της επισκοπής. *Θεολογία*, 2, 173–200.
- Nissiotis, N. (1963). Spirit, Church, and Ministry. *Theology Today*, 19, 484–499.
- Nissiotis, N. (1967a). La pneumatologie ecclésiologique au service de l'unité de l'Église. *Istina*, 3–4/12, 323–340.

- Nissiotis, N. (1967b). Pneumatological Christology as a Presupposition of Ecclesiology. In Kantzenbach, F.W., Vajta, V. *Oecumenica* (σσ. 235–252). Neuchatel: Delachaux/Niestle.
- Nissiotis, N. (1969). The Pneumatological Aspects of the Catholicity of the Church. In *What Unity Implies* (σσ. 9–33). Geneva: World Council of Churches.
- Nissiotis, N. (1972). Christian Councils and the Unity of the Local Church. *One in Christ*, 7, no. 2, 158–166.
- Nissiotis, N. (1980). La Christologie pneumatologique de la nature et ses conséquences pour l'écologie et l'humanisme integral. In Stirnimann, H., Selvatico, P., Brantschen, J. *Unterwegs zur Einheit: Festschrift für Heinrich Stirnimann* (σσ. 435–444). Herder, Freiburg: Universitätsverlag.
- O'Leary, P. (1982). The *Triune Church. A study in the Ecclesiology of A. S. Khomiakov*. Fribourg.
- Pheidias, V. (1981). L'Église locale — autocéphale ou autonome — en communion avec les autres Églises. Autocéphalie et communion. In *Église locale et Église universelle. Les Études théologiques de Chambésy* (Vol. 1, σσ. 141–150). Genève.
- Πινακούλας, Α. (1999). Τυπικό και συμμετοχή. *Σύναξη*, 71, 48–54.
- Πινακούλας, Α. (2007). *Ψήφω κλήρου και λαού. Μια νέα πρόταση για την εκλογή των επισκόπων*. Αθήνα.
- Πινακούλας, Α. (2008). Η επιστροφή του ενοριακού τυπικού. Ιστορία, αντιδράσεις, προοπτικές. *Σύναξη*, 105, 5–17.
- Πινακούλας, Α. (2009). Η συνοδικότητα εντός της επισκοπής στην Εκκλησία της Ελλάδος σήμερα. *Θεολογία*, 2, 153–172.
- Salamito, J-M. (2013). *Histoire des faits culturels et religieux* (Master de recherche). Paris: Université de Paris–Sorbonne (Paris IV), Ecole doctorale I: Mondes antiques et médiévaux.
- Stavrou, M. (2010). Quelques réflexions sur l'ecclésiologie de Vladimir Lossky. *Contacts*, 229, 60–73.
- Zizioulas, J. (1968a). The development of the Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Council. In *Councils and the Ecumenical Movement* (Studies 5, σσ. 34–51). Geneva: W.C.C.
- Zizioulas, J. (1968b). The Meaning of Ordination — A Study Paper of the Faith and Order Commission-Comments. *Study Encounter*, 4, 191–193.
- Zizioulas, J. (1970). Ordination and Communion. *Study Encounter* 6, 187–192.
- Zizioulas, J. (1972). Ordination — A sacrament? An Orthodox Reply. *Concilium*, 4, 33–39.

- Zizioulas, J. (1978). Conciliarity and the Way to Unity — An orthodox Point of View. In *Churches in Conciliar Fellowship* (Occasional Paper 10, σσ. 20–31). Geneva: Conference of European Churches.
- Zizioulas, J. (1980). Episkopé and Episkopos in the Early Church — A Brief Survey of the Evidance. In *Episkopé and Episkopate in Ecumenical Perspective* (Faith and Order Paper 102, σσ. 30–42). Geneva: W.C.C.
- Zizioulas, J. (1981a). L'Église locale dans une perspective eucharistique. In *L'Être ecclésial* (σσ. 181–194). Genève.
- Ζηζιούλας, Ι. (1981b). Δύο Αρχαίαι Παραδόσεις περί αποστολικής διαδοχής και η σημασία των. *Αντίδωρον Πνευματικόν: Τιμητικός Τόμος επί τη Πεντηκονταετηρείδι Επιστημονικής Δράσεως και τη Τεσσαρακονταετηρείδι Καθηγεσίας και Εκκλησιαστικής Δράσεως Γερασίμου Κονιδάρη* (σσ. 683–712). Αθήνα.
- Zizioulas, J. (1983). Episkopè et épiskopos dans l'Église primitive. Bref inventaire de la documentation. *Irénikon*, 56, 484–501.
- Zizioulas, J. (1985). The bishop in the Theological Doctrine of the Orthodox Church. In: Potz R. *Kanon VII: Der Bischof und seine Eparchie* (Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Östkirchen, σσ. 23–35). Wien: Verlag des Verbandes der Wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.
- Zizioulas, J. (1988). The Institution of Episcopal Conferences — An Orthodox Reflection. *The Jurist*, 48, 376–383.
- Ζηζιούλας, Ι. (1990²). *Η ενότης της Εκκλησίας εν τη Θεία Ευχαριστία και τω επισκόπω κατά τους τρεις πρώτους αιώνας*. Αθήνα, Γρηγόρη.
- Ζηζιούλας, Ι. (2003a). Πνευματολογία και Εκκλησιολογία. Εκκλησιολογικές συνέπειες δύο τύπων Πνευματολογίας. Μετάφραση από τα γαλλικά Γιαγκάζογλου, Σ. *Σύναξις Ευχαριστίας, Χαριστήρια εις τιμήν του Γέροντος Αμιλιανού* (σσ. 153–174). Αθήνα.
- Ζηζιούλας, Ι. (2003b). Χριστολογία, Πνευματολογία και Εκκλησιολογία. Μετάφραση από τα γαλλικά Γιαγκάζογλου, Σ., Τερζής, Σ. *Αναλόγιον* 6, 100–116.
- Ζηζιούλας, Ι. (2009). Ο συνοδικός θεσμός. Ιστορικά, εκκλησιολογικά και κανονικά προβλήματα. *Θεολογία*, 2, 5–41.
- Zizioulas, J. (2011). *L'Église et ses institutions*. Paris.

Ставрос Јагазоглу

Министарство образовања и верских питања Републике Грчке, Атина

Криза саборности — бирократско схватање еклисиологије и проблем заједнице и саборности Цркве данас

Један самокритички осврт на еклисиолошко стање савременог православља, не може да се не бави често приметним недостатком еклисиолошке самосвести, новијим феноменом аутокефалије етничких (националних) Цркава, аутаркијом (самодовољношћу) одређених локалних Цркава, интровертношћу и изолационизмом, фрагментираношћу, а повремено и антагонизмом између православних јурисдикција.

Key words: саборност, јединство Цркве, бирократија, криза.

Датум пријема чланка: 21. 10. 2014.

Датум прихватања чланка за објављивање: 18. 11. 2014.